

# EVOLUȚIA ȘI VALOAREA UNUI ANSAMBLU URBAN DIN CLUJ NAPOCA, BULEVARDUL 22 DECEMBRIE.

*Mihaela Bodea*

Orașe cu istorie îndelungată, cum este și cazul Clujului, sînt verigi importante în istoria civilizației umane. Țesătura lor delicată, realizată de-a lungul unei evoluții cînd calme, cînd zbuciumate, constituie personalitatea așezării care se detașează, se individualizează în ansamblul așezărilor omenești. (fig. 1)

Cunoașterea evoluției ansamblului urban, bazată pe cercetări de arhivă, bibliografie sau pe investigații în situ, este importantă în înțelegerea valorii sale. Această este de mai multe ori, din păcate, mascată de întreținere defavorabilă, de o utilizare inadecvată. De aici și multele decizii eronate asupra unor ansambluri urbane, ce duc la distrugerea unor importante valori de patrimoniu, la pierderea unor elemente ce conturează personalitatea, caracterul ansamblului. Este exemplul frecvent al sacrificării nejustificate și lipsite de suport științific, pentru satisfacerea necesității imediate, minore în raport cu valoarea ce se pierde.

Este importantă sub acest aspect sensibilizarea permanentă a orășanului asupra valorilor între care se mișcă zilnic, în așa fel încît ajungînd să



*Bulevardul 22 Decembrie, vedere dinspre capătul vestic.*

le înțelege și să le aprecieze, să contribuie la protejarea și valorificarea lor în condițiile vieții moderne. Cele mai importante elemente ale peisajului urban, care-i definesc personalitatea, sînt: volumetria, trama stradala, parcelarea, componența fondului construit.

O evoluție nu poate fi înțeleasă numai prin momentele sale de vîrf. Ansamblul joacă în acest caz un rol deosebit atît în conturarea aspectului original al unei așezări cît și în punerea în valoare a momentului de vîrf. Operațiunile de renovare sau restructurare urbană întreprinsă în ultima vreme în zona centrală a Clujului, ne-au pus deseori în fața unor evaluări eronate a elementelor peisajului urban. Una din cauze este, probabil și lipsa unor lucrări accesibile urbanismului, dar și specialistului, pentru înțelegerea fenomenului istoric și artistic, social și cultural care a dus la închegarea aspectului actual al orașului, ca și lipsa unei contribuții pluridisciplinare în elaborarea unei decizii de renovare.

Studiul încearcă, în măsura cercetărilor întreprinse pînă în prezent pe un fond construit locuit permanent, să contureze evoluția uneia dintre străzile principale ale orașului, să atragă atenția asupra valorilor aflate aici. (fig. 2.)

## **EVOLUȚIA ISTORICĂ**

Locuirea îndelungată a aceluiași teritoriu înlocuirea permanentă a unui loc de viață cu un altul mai perfecționat, ridică astăzi probleme în identificarea urmelor civilizației străvechi. Și mai ales în cazul unui cadru construit intens, cum este zona centrală a Clujului această identificare a fost, în general, întâmplătoare. Pe B-dul 22 decembrie descoperirile arheologice de pînă acum au scos la iveală numeroase vestigii neolitice. La capătul vestic, în P-ța Libertății, vestigii diverse: ceramică, obiecte de podoabă, unelte, fragmente osteologice, descoperite întâmplător, fac dovada unei așezări stabile ale unei populații agricole ce dezvoltă o civilizație înrudită cu cele din Mediterana orientală, civilizație aparținînd culturii Turdaș (mil. IV-III î.e.n.). Lîngă biserica Sf. Mihail (1) s-a găsit un fund de vas ornamentat cu desenul unei corăbii cicladine, dovada spectaculoasă a legăturilor culturii Turdaș de aici cu lumea egeo-mediteraneeană.

De-a lungul bulevardului cu ocazia unor lucrări edilitare a fost scoasă la iveală așezarea neolitică ce ocupa centrul actual la sfîrșitul mileniului al III-lea î.e.n. (cca.2500-2200 î.e.n.), aparținînd grupului cultural Iclod.

După cucerirea Daciei, la Napoca se instalează o locuire umană care primește rangul de municipiu ca după 170 e.n., să devină colonie, cel mai înalt rang administrativ al orașelor romane. Orașul a cunoscut o splendidă dezvoltare urbanistică așa cum ne o dovedesc vestigiile descoperite pînă acum. B-dul 22 Decembrie făcea parte din zona intramurală, a cărui limită estică nu s-a

identificat pînă acum. Cercetările arheologice de salvare din anul 1984 au scos la iveală substrucții de piatră, fragmente arhitectonice și sculpturale, obiecte uzuale, ceramică, obiecte de bronz, monede. În curtea uneia din casele dispărute atunci, la capatul estic al bulevardului, s-au găsit patru cuptoare romane de pîine. Probabil, aici a existat un cartier meșteșugaresc, limitrof forului, ale căror urme s-au surprins în P-ța Libertății.

După retragerea aureliană viața urbană decade la Napoca. Așezarea continuă însă să trăiască așa cum o dovedesc vestigiile descoperite în diversele părți ale centrului. În B-dul 22 Decembrie lipsesc asemenea semnalări ca și a perioadelor următoare. În schimb tot în cadrul cercetărilor din 1984 în aceeași zonă au apărut fundații din piatră de rîu ale unor locuințe modeste de lemn sau chirpici și un vas ceramic fragmentar datînd din secolele al XI-lea-XII-lea.

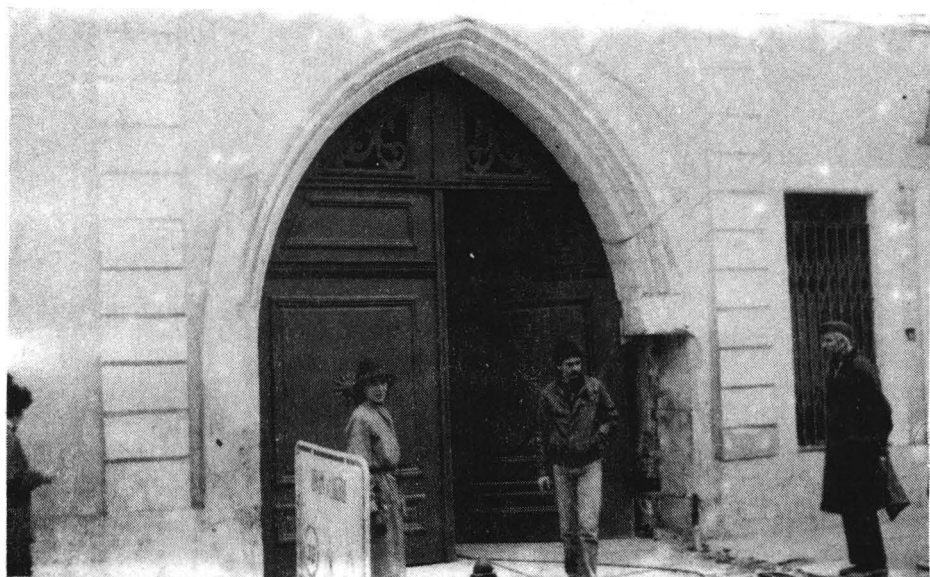
Cînd la 1316 Clujul primește, prin privilegiul lui Carol Robert statutul de oraș (2), așezarea era cu mult mai întinsă decît nucleul fortificat (fig.3.). Agricultură și meșteșugurile în plină dezvoltare mențin un comerț înfloritor care este susținut și de privilegiile vamale și comerciale date în anul 1349 de către Ludovic I. Activitatea comercială se face cu precădere în afara așezării, spre nord-vest, cu mărfuri variate: vin, pește, caș, cai boi, porci, slănină, piei, pănură, (3). Acumularea veniturilor în urma activităților înfloritoare atrage în jurul orașului tot mai multă lume.

La 1405 Sigismund de Luxemburg acordă clujenilor dreptul de a folosi impozitul datorat de măcelării din "ulița sau strada măcelarilor ("linea" sau "vicus macellorum")", pentru ridicarea zidurilor orașului, așezarea din afara nucleului fortificat era deja sistematizată în bună parte cu o dezvoltare predominantă spre est și sud. Pe direcția principală a drumurilor comerciale, est-vest se ridică cartierele importante cu case de piatră. Înălțarea fortificațiilor orașului se întinde pe întreg secolul al XV-lea și chiar la începutul sec. al XVI-lea. Poțile și turnurile se ridică, însă, dar după 1450 (4). La capătul estic al străzii se află "poarta ungurilor" între bastionul rotund și poarta olarilor. Ele erau legate cu cortine puternice, cu drum de ștrajă pe console cioplite, cu metereze și creneluri, cum se mai arată azi cîteva fragmente păstrate în alte zone ale orașului.

Un registru de impozite de la 1453 (5) cuprinde doar 25 din străzile orașului, între care s-a identificat și actualul bulevard 22 Decembrie ca Longa platea ascendento intra muros.

Secolul al XV-lea se remarcă printr-o activitate meșteșugărească febrilă, dovada făcînd-o numeroasele bresle ale căror statute se confirmă în tot lungul acestui secol. Pe lîngă meșteșugarii înscriși în bresle activează o serie întregă de alte branșe, ale căror realizări au martori pînă în zilele noastre. Mă refer la pietrari, cărămidari, olari, lemnari-dulgheri, zugravi, pictori. Pietrarii clujeni ajung să se constituie în breaslă în anul 1525, fiind prima din Transilvania. Mărturie a prezenței active a pietrarilor o constituie fragmentele incintei medievale, marile

realizări ale perioadei gotice (biserica Sf. Mihail, biserica reformată din strada M. Kogălniceanu, mănăstirea franciscanilor) dar și fragmentele mai modeste păstrate în casele orășenești. Între aceste se află și elemente de arhitectură gotică păstrate în edificiile de la numerele 7 și 17 (fig.4.) din bulevardul 22 Decembrie, în structura subsolurilor, dar și la parter.



*Ancadrament gotic păstrat în situ la numărul 14.*

Secolul următor se remarcă sub aspect edilitar prin numeroasele clădiri de locuit. Adoptarea timpurie a Renașterii și pe o scară largă, conferă Clujului postura de patrie a noului stil (6). Casele orășenilor ca și sculptura în piatră demonstrează prezența unei școli de sculptură. Clădirile de la numerele 1,3,4,22,32,36,44 păstrează sisteme de boltire, ancadramente, scuturi cu monogramă specifice Renașterii (fig.5.). Alături de acestea am putea așeza șirul celor 6 case demolate în frontul nordic pentru a face loc liceului de la numărul 9. Elementele de arhitectură provenind de la aceste case, păstrate în lapidarul medieval al Muzeului de istorie, sînt dovada unei măiestrii și limbaj artistic cu totul remarcabil. Acestea au contribuit la închegarea aspectului orașului care a impresionat pe diverșii călători străini, care au cunoscut Clujul în secolul al XVI-lea. Pentru Nicolae Olahus (7) Clujul era "strălucit prin așezare și prin mijloacele sale prin abundența de toate bogățiile și prin negustori". LA 1564 Giovanandreea Gromo îl prezintă ca un "oraș comercial mare și bogat, bine clădit, cu ziduri puternice și străvechi și numeroase turnuri...întregul oraș este clădit din piatră cu cele mai frumoase case și străzi".



*Ancadrament Renaștere, datat 1559, la imobilul de la numărul 32*

La începutul secolului al XVII-lea, Clujul se menține în fruntea orașelor Transilvaniei. Apoi, veacul continuă cu frământări, războaie și lupte interne, invazii străine, calamități defavorabile evoluției urbane. Se ridică, totuși, pe B-dul 22 Decembrie câteva clădiri de locuit, ale căror urme se păstrează azi în subsolurile caselor de la numerele 3 și 28. Se aduc și modificări, vizibile azi, în sistemele de boltire ale parterelor de la numerele 1, 14, 32, 36. Limbajul stilistic al Renașterii târzii se juxtapune acum primelor încercări baroce. Înstaurarea stăpînirii habsburgice la sfîrșitul secolului al XVII-lea impune Clujului o serie de transformări în viața internă, în sensul înoirilor pe plan economic, social-politic, cultural dar și edilitar. B-dul 22 Decembrie nu rămîne în afara înoirilor. În frontul nordic se ridică între 1792-1796, biserica unitariană, într-o compoziție barocă

tîrzie, cu un bogat repertoriu decorativ interior și exterior. Evoluția importantă, însă, în secolul XVIII-lea este cea a arhitecturii laice. Fie că se ridică clădiri întregi după modelele baroce, fie că se modifică parțial interioarele și fațadele după moda timpului. Astfel clădirile 4, 10, 12, 16, 18, 44, primesc multe elemente ale acestui stil, elemente pe care le putem urmări și astăzi. Sistemele de boltire, arcele în mîner de coș, balcoanele pe console, sînt elemente principale introduse aici de viziune artistică, barocul.

La cumpăna veacurilor reapare tendința de modernizare. Este perioada de tranziție cînd orașul iese definitiv din vechiul tipar medieval, extinzîndu-se considerabil și îmbogățindu-se cu clădiri monumentale purtînd amprenta noilor stiluri ale epocii. Fortificația medievală nu-și mai găsește acum rostul, ocupînd suprafețe prețioase din oraș și împiedicînd extinderea. Municipalitatea scoate la licitație terenurile ocupate de ziduri și sanțul de apărare. Desființînd zidul, turnurile și bastioanele, orașul cetate se contopește treptat cu suburbiile, dobîndind în mare parte aspectul actual. Demantelarea fortificațiilor coincide cu deschiderea unor mari șantiere civile și ecleziastice, cum au fost cele ale turnului neogotic de la biserica Sf. Mihail, cazărmii Sf. Gheorghe din Piața Victoriei, primăriei. Poarta ungarilor din capătul estic al bulevardului se demantează în anul 1872.

Se deschid străzi noi pentru înlesnirea legăturilor dintre diferitele cartiere. La 1842 se creează strada David Francisc pe lîngă biserica unitariană. Municipalitatea impune o grijă deosebită în alinierea clădirilor la stradă. Apoi



*Ansamblul dinspre capătul estic.*

elimină treptele de acces în subsoluri aflate în general în stradă, grilajele proeminente.

Sub influența puternică a modei secolului XIX-lea mulți proprietari își modifică locuințele, Schimbându-le fațada dar păstrînd nucleul vechi. Fațadele se înscriu la început de secol în stilul neoclasic manifestat prin simplitatea formelor și geometria lor ritmică. În Bulevardul 22 Decembrie numeroase edificii sînt transformate în fațada după canoanele vremii: 2, 3, 7, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 21, 24, 28, 30, 32, 36, 38, 40, 42, 46, 48. Apar însă și clădiri ridicate în întregime în spiritul stilurilor epocii: biserica evanghelică de la capătul vestic al bulevardului, între 1816-1829, casa de la numărul 20, unul dintre cele mai izbutite exemple de arhitectură empire și casa de la numărul 38.

Secolul nostru aduce în ansamblul bulevardului cîteva clădiri importante. Este vorba de liceul de la numărul 9 ce introduce în mijlocul frontului nordic un volum depășind cu mult scara realizărilor anterioare. Clădirea se înalță la 1901. Arhitectura 1900 are și ea doi martori în frontul sudic al bulevardului: la numărul 56, azi sediul Prefecturii și la numărul 34. Prima introduce în front o compoziție de mare plasticitate sculpturală, cu volum și fațade jucate, bogat decorate într-un repertoriu curbiliniu.



*Vedere aeriană dinspre vest.*

În perioada interbelică se înserează în acest închegat lanț evolutiv câteva exemple de arhitectură modernă: blocul "Sora" pe frontul nordic și casa de la numărul 26 pe cel sudic.

Apoi, deceniului nostru îi datorăm intervențiile de la capătul spre piața Victoriei de pe ambele fronturi, cu o arhitectură specifică (fig.6.).

La capătul prezentării evoluției ansamblului, putem trage concluzia frământărilor permanente la care a fost supus frontul construit al străzii. Fiecare epocă, fiecare perioadă stilistică are în această stradă martori ce demonstrează atât vechimea cât și valoarea. Este interesant de semnalat că toate transformările la care a fost supus fondul de clădiri au păstrat aproape intactă trama stradală, aliniamentele, parcelarea. Intervențiile majore, uneori, devin chiar brutale, pe măsura apropierii de timpul nostru (fig.7.).

## VALOAREA

Valoarea acestui ansamblu nu constă doar din cumulul valorilor intrinseci a fiecărui component din fondul construit, dar și din elementele care concură la închegarea personalității străzii și a caracterului său de unicat.

Din aceste elemente cele mai importante mi se par volumetria , parcelarea traseul străzii.

Volumetric ansamblul bulevardului se subordonează celor două piețe de la capetele sale în centrul cărora se găsesc dominantele volumetriei și siluetei întregului centru al Clujului. Volumetria subordonată nu înseamnă, însă, o uniformizare, căci jocul subtil de volume se stabilește de la o clădire la alta. Planimetria clădirilor contribuie mult la închegarea volumetriei, căci planurile în L,U, sau curte închisă crează și în profunzimea parcelelor posibilitatea unor volume cu un joc de acoperișuri de un pitoresc remarcabil. Acest joc subtil al volumelor este întrerupt prin introducerea volumelor mari ce nu se mai subordonează compoziției ca și introducerea acoperișurilor terasă, ce crează dezordine în țesătura delicată predominant medievală a centrului. Accentele introduse de turnurile celor două biserici din frontul nordic contribuie la conturarea personalității ansamblului străzii.

Jocul volumelor, al acoperișurilor, permite din spațiile restrânse pe care le închid, perspective neașteptate către monumentele de vîrf ale centrului clujean.

Parcelarea este un alt element important în conturarea personalității unui ansamblu istoric, fiind totodată un element de mare stabilitate. Susținută în situ de gabaritele subsolurilor, parcelarea bulevardului 22 Decembrie s-a menținut aproape neschimbată timp de mai multe secole. Doar intervențiile secolului nostru au modificat-o introducînd parcele mari, necaracteristice unui ansamblu medieval. Păstrarea îndelungată a parcelării a determinat menținerea neschimbată a aliniamentelor (fig.8.). Din analiza parcelării se pot decela aparițiile concomitente, aparițiile mai vechi, transformările. Astfel, parcelele cele



mai vechi sînt la numerele 2, 4, 6, 10, 14, 16, 18, 20, 22-30, 36-50. Apariții concomitente de parcele înregistrăm la numerele 2-10, 20-22, 24-30, 40-44, 48-50.

O atenție suplimentară o cere traseul bulevardului. La intrarea în piața Libertății deschiderea se micșorează, caracteristică a urbanismului medieval, în timp ce la capătul vestic rămîne deschiderea mare, ca cea din fața porții medievale. Caracteristic traseului acestui bulevard este curbura puternică a frontului nordic, în așa fel încît acesta expus mereu la soare, își etalează tot șirul de fațade (fig.9.) Percepția este deosebită, amplificată de panta străzii ce urcă dinspre est la vest. Indiferent de sensul parcurgerii bulevardului ai mereu în față întreaga desfășurare a frontului nordic. Frontul sudic (fig.10.), într-un aliniament paralel cu axul străzii nu oferă aceeași percepție a fațadelor, căci ele se află, cea mai mare parte a zilei, în umbră. Din această sumară analiză a ansamblului urban al bulevardului 22 Decembrie am dorit să atrag atenția asupra elementelor cu caracter de unicat pentru peisajul amplu al centrului istoric clujean, asupra valorii clădirilor și elementelor de arhitectură provenind din diverse perioade stilistice, elemente ce rămîn deseori ascunse la simpla parcurgere a străzii.



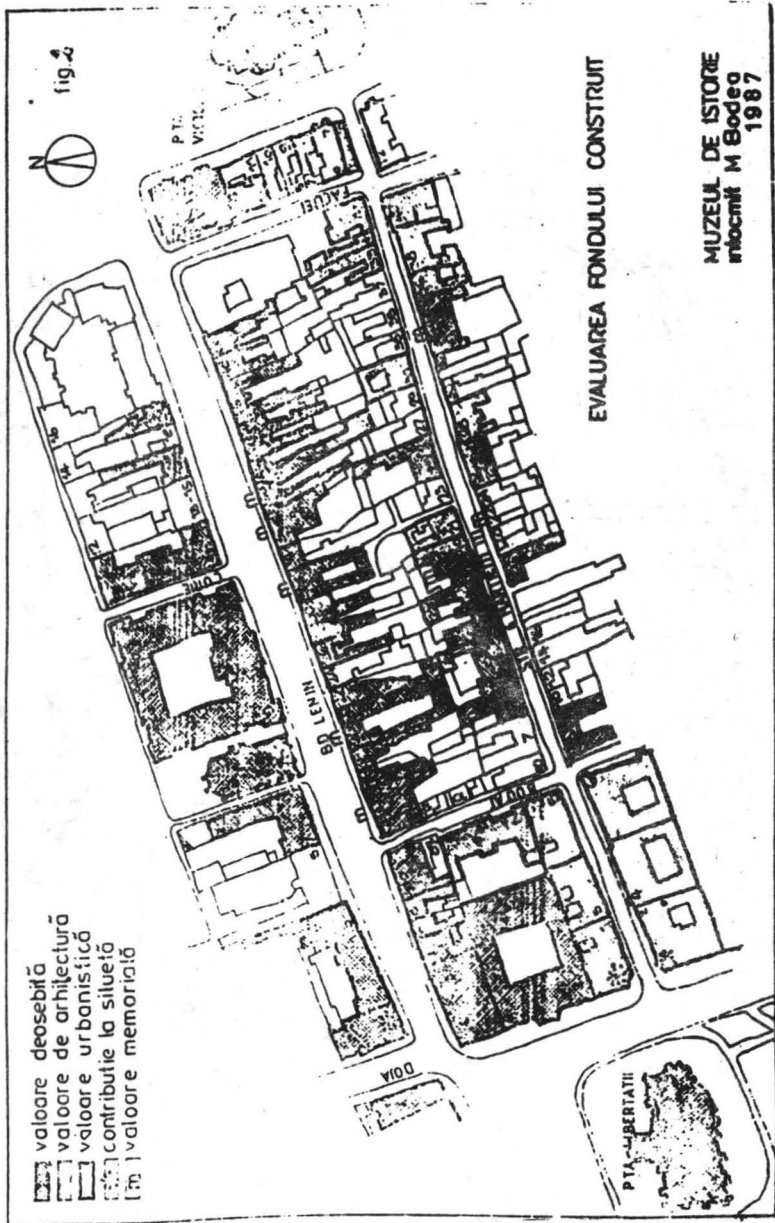
*Frontul nordic al străzii.*



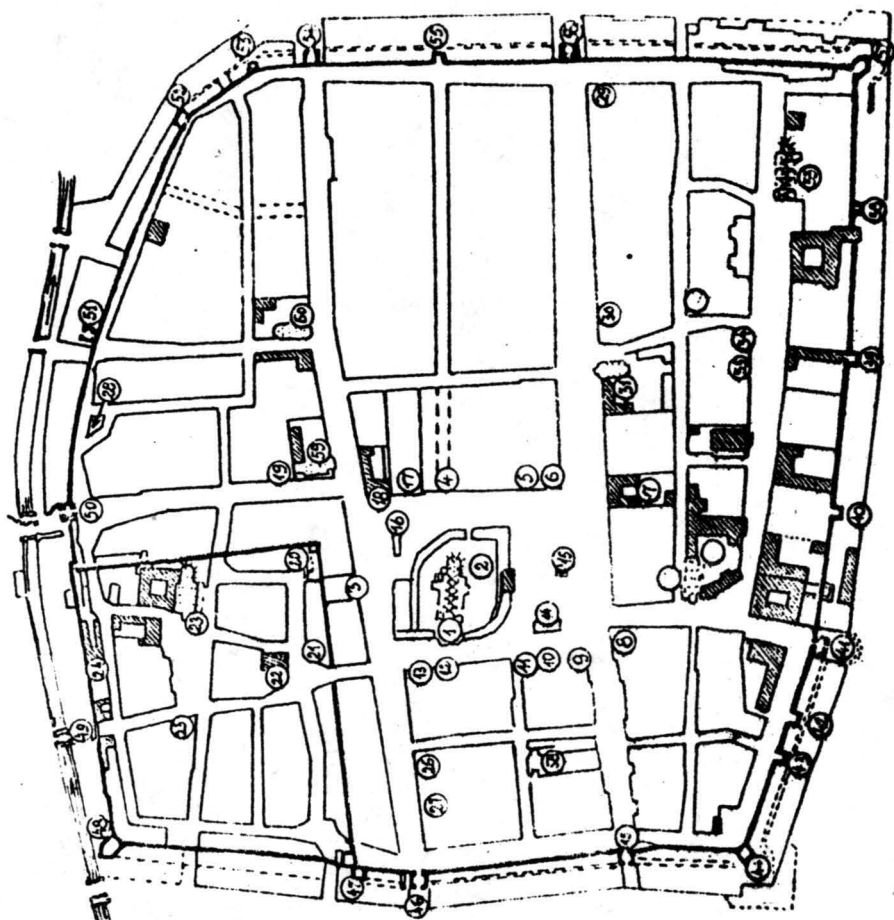
*Aspecte din frontul sudic*

**NOTE:**

1. Istoria Clujului, 1974, pag.11.
2. Istoria Clujului, 1974, pag. 83.
3. S. Goldenberg, Clujul în secolul XVI, Ed. Academiei R.S.R., 1958, pag. 21.
4. P. Niedermaier, Siebenburgische Stadte, Ed. Kriterion, București, 1979, pag. 227.
5. S. Goldenberg, op. cit., pag. 27.
6. Gh. Sebestyen, Arhitectura Renașterii în Transilvania, Ed. Academiei R.S.R., 1963, pag.93.
7. Istoria Clujului, 1974, pag.123.

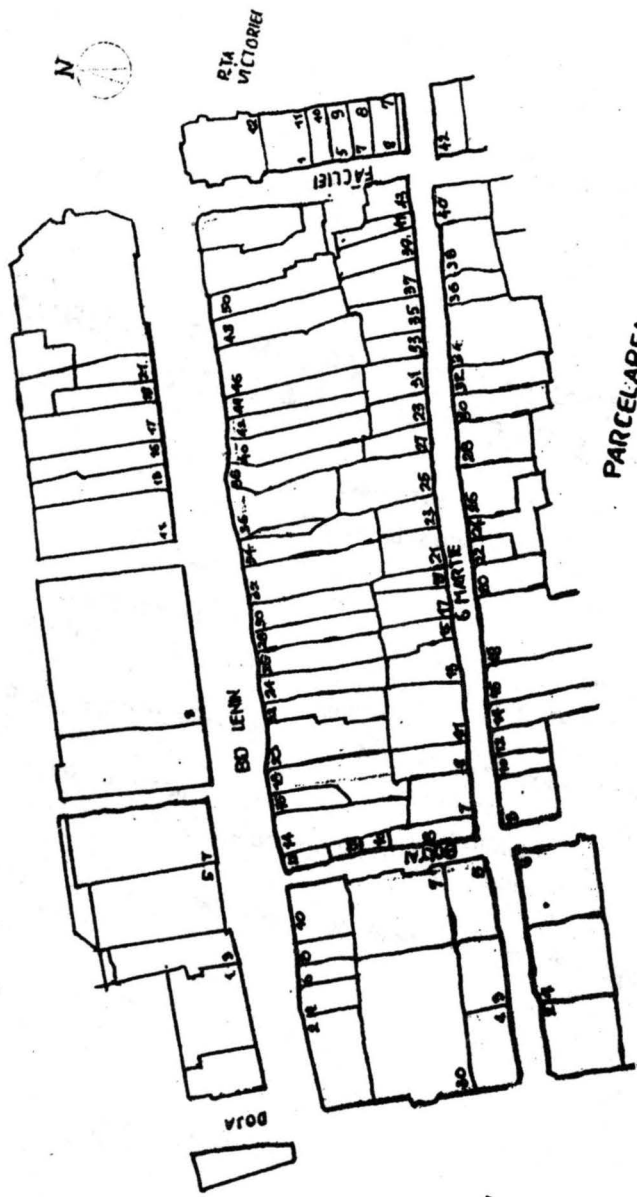


*Evaluarea fondului construit.*



*Planul Clujului medieval.*

parcelare 1987  
 parcelare 1970  
 aliniament neschimbat  
 aliniament 1870



PARCELAREA

MUZEUL DE ISTORIE  
 însoțit M. Bodea  
 1987

Parcelarea.

PAR LIBERTĂȚII

# **THE EVOLUTION AND THE VALUE OF AN URBAN PILE FROM CLUJ-NAPOCA**

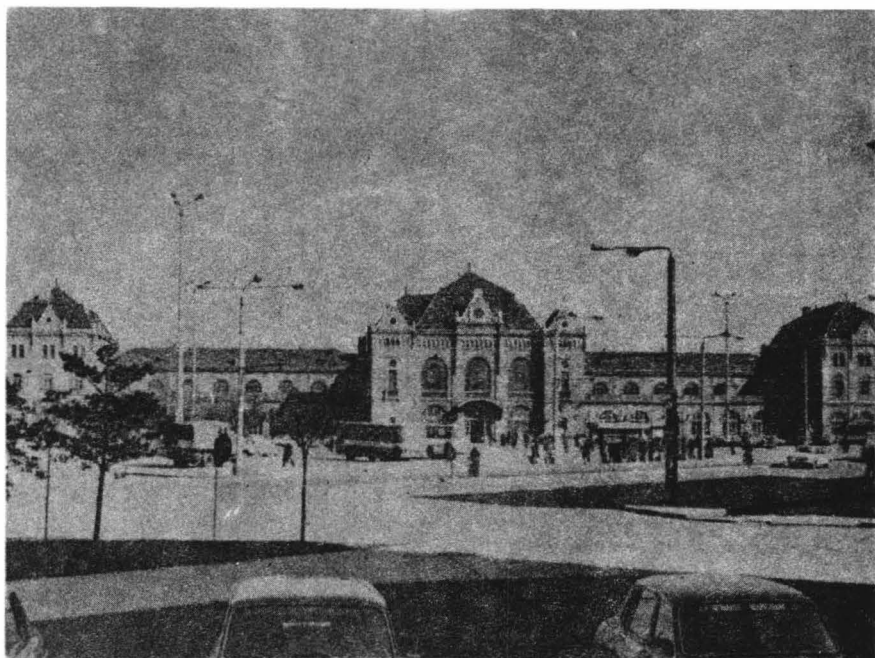
**(Summary)**

**Mihaela Bodea**

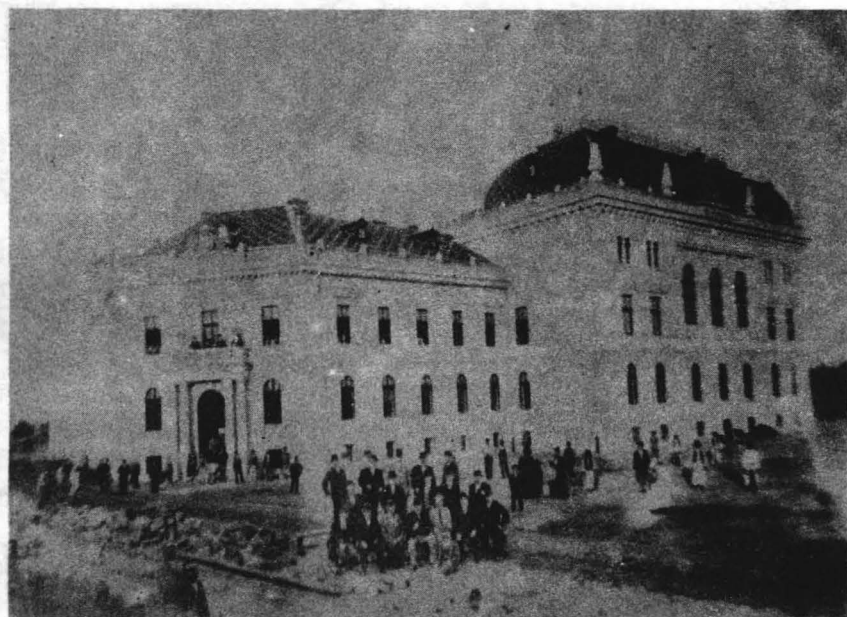
*This paper intends to present and indentify the main elements which make up the ensmble's unique archeological, architectural and visual character. The street is a part of the historic centre of Cluj.*

*One presents the most important moments of its evolution, enhancement, the stylistic evolutions. As these elements of the value are seldom hidden by the different uses of the buildings, not allways compatibile, or by an unpleasant aspect due to the maintenance defficiencies, one can establish wrong assessment.*

*This study tries to eliminate a unadequate decision for the future development.*



GARA ARAD



TRIBUNALUL DIN ARAD 1899